

Това стихотворение разкрива ясно един от похватите на автора – повторението. То е използвано често, във всичките си видове и варианти: буквално, чрез синоними, чрез антоними, пълно или частично, чрез думи, изрази или цели изречения. И още нещо, което се вижда веднага – употребата на запетая и точка. Не зная как е в сръбския език, има ли „строги“ правила за пунктуация или не, но запетаята много често липсват (не го казвам като недостатък). Две стихотворения изцяло са без нито една запетая или точка, освен накрая – „Улис“, стихотворението за Одисей, и „Стихотворение“.

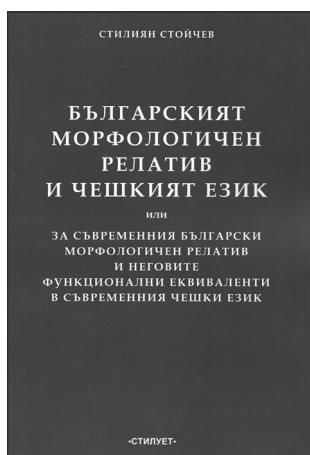
В „Александрийската школа“ Христич довършва създаването на своя лирически свят – света на едно прозрачно, ясно и чисто медитеранско поднебие, чиято мъдрост е докосването до самите неща в тяхната сетивна конкретност и материална предметност, свят, в който само една тънка, лека и светла меланхолия подсказва, че това е по-скоро тъга по изворите,

отколкото самите „извори“ (Игов, с. 9). Това е свят, живян, изживян и недоизживян между варвари и богове, между приятели и врагове, видян и съпреживян от един голям поет и учен. Родоначалникът на неговата фамилия, Христо, е роден в Самоков, бил е съратник на вождя на първото сръбско въстание Караджордже. Този факт ни дава право да приемем Йован Христич и като половин, по-точно четвърт българин, т.е. и малко българин.

В заключение искам да кажа, че като певец на морето, на сезоните, на гръцките богове, на всичките дребни и големи неща в живота Йован Христич е оставил трайно име в сръбската и световната литература, оставил е завинаги името си не само с поезията, но и с есетата си, с критическите си статии, с философските си размисли.

СТЕФКА ПЕТРОВА
Софийски университет
„Св. Климент Охридски“ – ДЕО
✉ stefi38@abv.bg

НОВАТОРСКИ ПОГЛЕД КЪМ МИНАЛИТЕ ВРЕМЕНА В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК

Ст. Стойчев. Българският морфологичен релатив и чешкият език или За съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език. София: Стилует, 2019. 402 с.

Монографията на Стилиан Стойчев върху морфологичния релатив в българския език и неговите функцио-

нални еквиваленти в чешкия език е своеобразно продължение на работата му върху резултатива в двата езика, защитена като докторска дисертация през 2014 г. и издадена през 2019 г. И двете книги тръгват от изследване на мястото и функциите в съвременната българска граматична система на формите, произхождащи от старобългарския перфект и натоварени в съвременния български език с редица различни значения – някои от тях исторически запазени, а други – нови за езиковата система като цяло. Съществената разлика между двете книги обаче е нарастващата мяра на нетрадиционност в изследването, което води до значими изводи не само за граматичната система на българския език, но и за съотнасянето му с чешкия език в процеса на превод.

Изследването е подчертано синхронно съпоставително и е изградено на базата на структуралния анализ, характерен за Пражката школа и нейните съвременни продължители. Като се базира върху теорията на А. В. Бондарко за функционално-семантичните полета, приложена от Ив. Куцаров върху българската морфологична система, авторът последователно разграничава морфологичната категория *време* от категорията *таксис* и с термина *релатив* означава маркираната грамема „на двуграемната морфологична категория *таксис*“ (с. 16). Това оправдава и последователната употреба на този термин, чийто обхват и съдържание е по-широк от този при традиционния термин *относителни минали времена*, като включва всички форми, изразяващи вторична ориентация във времето, независимо дали се отнасят до минал или бъдещ ориентационен момент. Поради обстоятелството, че и времето, и таксисът изразяват отношение между действия, в преобладаващия брой проучвания върху българския глагол двете категории често се разграничават като два вида отношения в рамките на категорията *време*. Ст. Стойчев прилага т. нар. „принцип на Смирницки“, съгласно който две грамеми на една и съща категория не могат да присъстват в една и съща словоформа. Въз основа на това той категорично разграничава двете категории, като с това се нарежда сред авторите, разглеждащи категорията *таксис* самостоятелно, макар и в тясно взаимодействие с времето.

Нещо повече – той нагледно доказва, че тя взаимодейства и с останалите глаголни категории в българския език, като подробно и с голям брой примери илюстрира тези взаимодействия и на всяка от тях посвещава по една глава в аналитичния раздел трети от книгата си (с. 57–335): *Релатив и аспект*, *Релатив и статус*, *Релатив и число*, *Релатив и лице*, *Релатив и род*, *Релатив и време*, *Релатив и вид на действието*, *Релатив и евиденция на действието*, *Релатив и наклонение*, *Релатив и залог*, *Релатив и вид на изказването*.

Това последователно и скрупулъзно проследяване на различните видове форми в българския език, основаващо се върху граматичните опозиции между тях, при това в непосредствена съпоставка с чешки преводни еквиваленти, позволява на автора да изгради стройна и вътрешно непротиворечива система, в която са обхванати всички възможности за употреба на относителни глаголни форми, както и за изразяване на релативни отношения с помощта на други морфологични средства, обикновено чрез транспозиция. Отчетена е и важната експресивна функция на транспозитивните употреби, при които нарушаването на общоприетото правило за употреба на съответните форми води до значителна стилистична трансформация и превръща неутралното изказване в силно експресивно.

В теоретично отношение първите два раздела от книгата подробно аргументират присъствието на категорията *таксис* в двата разглеждани езика. Истински откривателски характер носи изводът, че съществуването в чешкия език на форми за т. нар. *анте-претерит* (плюсквамперфект) и *минал кондиционал* „не са нищо друго освен таксисни реликти“ (с. 53), които нямат аналог в българската граматична система. В това отношение показателен е фактът, че в материала, почерпен от преводни текстове с изходен български и целеви чешки език, авторът не се натъква на преводни съответствия, които да включват съответните начини за изразяване на таксисни отношения в двата езика. Това е изразително доказателство за обстоятелството, че в българския език става дума за активна и жива категория, докато в чешкия език тези два типа употреби са само реликти от по-стари състояния на езиковата система.

Не само в съпоставителен план обаче трудът на Ст. Стойчев представя в нова светлина тази „вечна тема“ на българската граматика, която до най-ново време не е намерила своето задоволително решение. Проблемът за миналите времена в българския език бие на очи за българските езико-

веди от самото начало на изучаването на българската граматика именно поради голямото изобилие и разнообразие от форми, с които се реализират многобройни значения, свързани с темпоралната ориентация на означаваните действия. Поради тази причина в българската граматична традиция продължително време се говори изключително за „минали времена“ и изобщо за деветчленна система на времената в съвременния български език. Работата на Ст. Стойчев разработва тази проблематика с изключително плодотворната методика на семантичните полета, която му дава възможност да обхване не само морфологичното ядро на полето, застъпено с относителните глаголни времена, но и изобщо относителността, за която той въвежда изведения и в заглавието термин *релатив*. Това е широко приложима семантична категория, разполагаща в българския език с цяла редица самостоятелни граматични форми и представляваща важна част от глаголната категория *таксис* – разглежданата досега грамема *зависим таксис*, съществуваща в опозиция с граемата *независим таксис* (по Ив. Куцаров). Той го разглежда изчерпателно във взаимодействията му с глаголната категория *време* и в трите ѝ грамеми – *сегашно*, *минало* и *бъдеще време*.

Стройната структура на работата, с ясно формулирана цел и задачи и богат илюстративен материал прави текста ясен, а убедителните примери, почерпени главно от паралелния чешки корпус, който предоставя отлични възможности за съпоставителни изследвания, позволяват читателят да се убеди нагледно в становищата на автора. Въз основа на обилния емпиричен материал може да бъде проследено предаването на българските релативни форми в чешки преводи в цялата широта на ветрилото на преводните еквиваленти. Избраната методика е приложена прецизно и води до убедителни изводи както за анализираната категория в българския език, така и за средствата за нейното предаване в чешкия език, където липсва изразено

морфологично ядро на релатива.

Авторът е приложил абсолютно последователно латинска по произход терминология, което е оправдано от гледна точка на неговия новаторски подход към разглежданата материя. Известни смущения буди у мен абсолютизацията на този подход, който понякога намалява комуникативността на изложението. Така например докато въвеждането на термина *релатив* е оправдано и необходимо, тъй като понятието, което се означава с него, е по-широко от досега използваното *относителни глаголни времена*, а може би и от *зависим таксис*, същото не може да се каже за термина *трансгресив*, с който са означени деепричастията и който е абсолютно непознат в българската езиковедска книжнина. Подобно неоправдана ми се струва употребата на алтернативния термин *конфронтиране* вместо *съпоставка* за назоваване на съпоставителния подход на изследването, който в българската езиковедска традиция е установен отдавна. Въпреки че принципно подкрепям последователността на прилагане на терминологичния и понятиен апарат, смятам, че тя не бива да стига до крайности, така че да се превръща в пречка за основната комуникативна функция на езика, включително на езиковедския метаезик.

От казаното дотук може да се обобщи, че работата е приносна за българското езикознание както с пълнотата на представяне на относителността като цялостно функционално-семантично поле, така и за съпоставителните българо-чешки изследвания с разкриването в пълнота на ветрилото на преводните еквиваленти на българския *релатив* в чешкия език. Това е толкова по-важно, като се вземе предвид асиметрията между двата езика – липсата на морфологично ядро на категорията в чешкия език и пълното несъответствие между употребите на чешките „таксисни реликти“ и тези на българския релатив. Както изтъква самият автор, резултатите от нея имат и важна приложна страна, свързана с преподаването на чешки език

на българи, а и с оглед на преводаческата практика не само при превод от български на чешки, но и обратно. Тя представя интересно четиво с множество нови моменти и за всички, които се интересуват от българска граматика, както и от съпоставителното

изследване на българския и чешкия език.

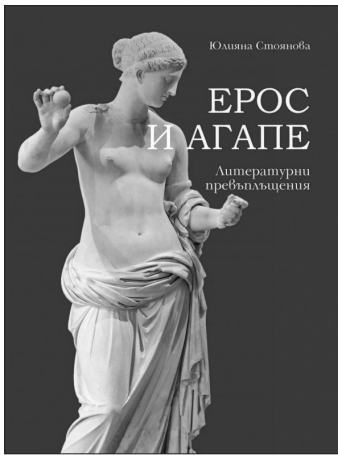
МАРГАРИТА МЛАДЕНОВА

Софийски университет

„Св. Климент Охридски“

✉ margo@slav.uni-sofia.bg

ЕРОС И АГАПЕ – МЕЖДУ ЕЗИКОВЕДСКИТЕ И ЛИТЕРАТУРОВЕДСКИТЕ ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯ

Ю. Стоянова. *Ерос и Агапе. Литературни превъплъщения*. София: Св. Климент Охридски, 2018. 300 с.

Тази книга е писана дълго и самият аз дълго я очаквах. На авторката проф. д.ф.н. Юлияна Стоянова тя е отнела около пет найсет години – време, през което тя е създавала и публикувала още монографии, била е лектор в чужди университети и е водила своите занятия в Софийския университет, подготвяла е магистри и докторанти. Сред трудовете на Ю. Стоянова се открояват шест самостоятелни и пет колективни монографии, повечето от които са посветени на психолингвистиката и различни аспекти на езикознанието. Но през цялото това време на работата си в областта на лингвистиката авторката е била трайно привлечена и от литературата, но не в нейния исторически, а по-скоро в нейния теоретичен и философско-психологически

аспект. Самата Ю. Стоянова определя книгата си „Ерос и Агапе. Литературни превъплъщения“ като „наратологично приключение“. Съгласявам се с това определение, още повече, че обичам литературните приключения и съм озаглавил една от по-старите си книги „Литературни приключения“. Нейното приключение обаче не е мое приключение. Искам да кажа, че не се чувствам достатъчно подготвен, за да правя дълбока оценка на този значителен интердисциплинарен труд, „мигриращ“ между литературата и лингвистиката, особено в неговата първа част, озаглавена „Разказвачи и разказване: изразяване на психологическата гледна точка“. Според мен подобна оценка трябва да направят капацитети по теория на литературата. С Ю. Стоянова сме в известна степен антиподи, поне що се отнася до писането в сферата на литературата. Нейният начин на поднасяне на научната информация, нейният интерпретаторски натюрел се отличават с немска дисциплинираност (в най-добрия смисъл). Тя е максимално вдълбочена в изследваната проблематика, скрупулозна при обглеждането на фактите и търсенето на адекватни решения, почеркът ѝ е с други думи изцяло верен на академизма, докато аз съм податлив на есеизма и греховната склонност към отклонения, обрати и интермедии.

Структурирана в три части, книгата има поне две главни обединителни звена. Първото е насочването